

Ценка Иванова

СЛАВЯНСКАТА МЕЖДУЕЗИКОВА ОМОНИМИЯ В ПРИЛОЖНАТА ЛИНГВИСТИКА

Първа част: Теоретична мотивация

1. Статутът на приложната лингвистика като самостоятелно научно-практическо направление е дискуссионен. Скептицизмът се поражда най-често от факта, че е налице подражателско делене на чиста теория и “технология” на приложението както в природо-математическите науки. Другото схващане, изведено и мотивирано в рамките на социолингвистиката, утвърждава в последните десетилетия представата за широка и хетерогенна област, която обхваща разностранни практически проблеми, произтичащи от основната функция на езика — комуникативната¹.

Многообразието и сложността на проблемите на комуникациите, схващани в съвременния им широк смисъл, формират привлекателната идея за активност в езиковедска насока с предимно прагматичен характер. Лингвистичната прагматика се заражда в недрата на семиотиката като наука за отношенията между знаците и техните интерпретатори. Впоследствие тя търпи значителни изменения и едно от направленията ѝ дотолкова разширява понятието за обекта на изследване, че практически включва всички екстралингвистични фактори, имащи едно или друго отношение към езика. Поради изключителното разнообразие на тези фактори изследванията на езика в прагматичен аспект с времето придобиват твърде многостранен облик².

За приложната лингвистика се очертават определени трудности при утвърждаването на идентитета ѝ в теоретичен план. От методологическа гледна точка тя трудно би била призната за наука според класическото схващане заради отсъствието на ясно и точно формулиран предмет на изследване със собствена методология. Всъщност тя е самата лингвистика, но насочена извън своите области и поради това е по-логично да се говори за приложения на лингвистиката. Специалистите смятат, че вече утвърдилият се термин “приложна лингвистика” може да се дефинира не като се изхожда от предмета или методологията, а посредством поставените и реализираните цели. Като допълнителен аргумент се сочи и това, че проблемът не се заключава само в терминологията, но и в съществуването на различни институции, посветени на развитието на

подобно направление и осъществяващи многообразни и полезни програми и проекти — т. е., че терминът е институционализиран³.

Съществува още една особеност — поради ориентацията от същността на предмета на изследване и методите за постигане целите на науката лингвистика навън към обществените процеси и явления задачите на приложната лингвистика се обуславят от конкретни местни и обществени условия. Съответната преобладаваща представа за приложенията на лингвистиката през определен период се дефинира спонтанно според породената необходимост и в едни случаи тя се идентифицира с чуждоезиковото обучение, в други — предимно с проблематиката на билингвизма, в трети — с машинния превод и компютърната обработка на езиковите данни и т. н.⁴ В контекста на многостранните реализации на приложната лингвистика, който се постига чрез решаването на поредица конкретни практически задачи, продиктувани от определени цели, включваме проблемите на обучението и етапите на усвояване на два или повече близкородствени езика. При високата степен на генетично родство между езиците (в случая славянски) се появяват допълнителни затруднения или пречки при изучаването им, които би трябвало не само да получат необходимото научно обяснение, но преди всичко изводите от него да се положат в основата на практически решения и алгоритми за оптимизиране на образователния процес. Това от своя страна пък би довело до по-голяма ефективност и до по-добро равнище на овладяване на чуждия език, би предпазило от неприятни грешки в преводаческата практика и подобни. В езикови колективи, където по силата на исторически обстоятелства е налице своеобразна форма на двуезичие при различни, но достатъчно близки степени на родство, подобни изследвания биха подпомогнали разграничаването на двете езикови системи в отделните им равнища. Такива са малцинствените групи извън пределите на съответната държава и повече или по-малко откъснати от етноса, към който се самоопределят (българска, словашка и русинска народност в Сърбия, българска народност в Украйна, Молдова и Банат, полско малцинство в Литва и други).

2. Както усвояването на родния език, така и по-късното изучаване на чужди езикови системи са познавателни процеси, които се предопределят от прагматиката, т. е. от общите познания за заобикалящия ни свят и от това как и за какво “се употребява” езикът. По въпроса дали всяко усвояване на нов език след майчиния/родния* е наново съпътствувано с изграждането на денотативно-сигнификативни отношения в независим вид като продукт на човешкото мислене, в науката няма единно мнение. В света на психофизиологичните (и на мисловните) процеси съществува своеобразна бариера, зад която проникват само предположенията, а върху тях се градят различни теории на принципите на дедук-

---

* В някои научни изследвания се прави разграничение между майчин и роден език въз основа на определени (неезикови) критерии. Тук подобен анализ излиза извън рамките на поставените задачи и тези две понятия се приемат за синонимни.

цията, включително и за “границите” между езиците в психолингвистичен аспект.

Между субективната страна на производството на реч и интерсубективния характер на езика като всеобщо средство за комуникация съществува определена антиномия, която отразява типовете отношения както при всеобхватното представяне на отделно взет език, така и при анализа на контактите между езиците, които са реално невъзможни без индивидуалната езикова практика. Отвъд рамките на родния език е лабиринтът от разнообразни прояви и последици при взаимодействието на оказали се в контакт езикови системи. Причините за пораждање на двуезичие или многоезичие и техните резултати са най-разнообразни и както в исторически, така и в социологически план трудно могат да се намерят универсални критерии за описанието им. Многобройните опити за установяване на някои по-общи отправни точки за типологически характеристики сами по себе си говорят за съществуващите затруднения⁵.

В повечето случаи тези класификации представят картината в “чист” вид, която е по-скоро теоретична възможност (както между впрочем се процедира и при други типове езиковедски анализ). В действителност ситуацията на билингвизъм или на полилингвизъм са уникални и фокусират многообразието от породили ги фактори, техните прояви и последици.

2.1. На базата на билингвизма (и ситуацията на полилингвизъм е съвкупност от серия редуващи се във времето фази на различно комбинирано двуезичие) се пораждат интерференциите, за чиято същност все още не е установено единно схващане. В тясното си тълкуване интерференцията е определена като пренасяне на черти от системата на родния език върху чуждоезиковите структури, които тепърва предстои да бъдат овладени като автономно средство за изразяване на мисълта⁶. В науката се борави и с термина “езиков трансфер”, който е свързан с по-широко разбиране за проявите на интерференция и ги дефинира като отклонения изобщо от нормите на контактуващите езици, без да се ограничават с посоката на влияние само от родния към неродния език (пример: балканският езиков съюз). От структурно гледище е нужно да се отчитат така наречените вътрешни връзки или сили на сцепление в езиковата система, където се отделят проницаеми и непроницаеми за външно въздействие езикови равнища. При различните типове билингвизъм съобразно със съответната екстралингвистична интерпретация проницаемостта се проявява с различен обхват и интензитет⁷.

Пронцаемостта на лексикалното равнище е неоспорвана и се обяснява както с непосредствената връзка на речниковия състав с всички области на човешката дейност⁸, така и с факта, че лексиката е главният носител на семантика, на значение. Владеенето на лексиката е първо условие за владеенето на чуждия език⁹ от гледна точка на прагматиката.

Интерес представлява и проницаемостта на синтактичното равнище, особено що се отнася до специфичното изграждане на книжовноезиковите форма-

ции¹⁰, както и адаптацията на чужди деривационни суфикси в домашното словообразуване.

2.2. В психолингвистичен аспект явлението интерференция показва, че двуезичният индивид “разполага с по-малко от две и с повече от една езикова система”¹¹. За целите на приложната лингвистика е необходимо да се установят онези параметри на индивидуалния билингвизъм, в които реално е потребно приложението на специфични научни наблюдения и изводи. Обективно погледнато, твърдението, че някой владее до съвършенство родния си език в цялото му многообразие, предизвиква достатъчно скептицизъм, който се отнася в още по-силна степен за владеенето на определен чужд език като роден¹². Чрез степента на усвоеност на втория или следващия език се достига до балансиран билингвизъм с еднаква за езиковите системи лингвистична компетентия и до небалансиран тип, когато са усвоени отделни подсистеми на чуждия език¹³. Мимоходом обаче се налага забележката, че точно измерими критерии за степените на владеене на даден език не съществуват. В процеса на обучение се осъществява придвижване от ниска към по-висока лингвистична компетентия, която може да бъде оценена от носител на изучавания език и от успешното “внедряване” в съответния езиков колектив. Поради това релевантен се оказва и т. нар. способ на овладяване на езика — дали е естествен, т. е. усвояването е в непосредствената езикова среда, или е изкуствен, т. е. осъществяван чрез дидактически обоснована система за постепенно натрупване на езикови знания и умения. Безспорно е, че опитите за оптимизация на езиковите познания ще бъдат насочени предимно към “по-неблагоприятните” варианти като стремеж за компенсация на липсващото естество.

2.3. По принцип доброто познаване и ползуване на повече езици предполага разграничаване и на отделните им подсистеми в синхронен план. Въпреки че теоретически не е възможен структурноезиков изоморфизъм при която и да е двойка езици¹⁴, включително и при контактиращите, на практика физическите единици на звучене и единиците от семантичния план обикновено се смесват¹⁵. Междуетиковите отъждествявания на двуезичните са сложен психолингвистичен процес, свързан с теоретичната проблематика за съотношението между форма и съдържание¹⁶, включително и механизмите, чрез които фонетичната “обвивка” на думата образува хармонично единство със значението. Спецификата на определени проблеми в езикознанието се дължи на формулираните в науката две отправни точки при анализ на явленията на всички езикови равнища без фонематичното: план на изразяването и план на съдържанието, като най-често се приема чрез първия да се определя вторият план. Лексикалният състав също е подчинен на този бинарен подход в двете тясно взаимодействащи си научноизследователски области — лексикология и семасиология. За мястото и ролята на лексиката се дискутира отдавна, но въпреки това на фона

на другите езикови равнища тя е изследвана недостатъчно — може би защото думата се оказва свързващо и централно звено за цялата езикова система¹⁷.

През последните десетилетия се провежда последователна тенденция за обособяване на посочените две направления, тъй като традиционно лексикологията се е занимавала както с формалната, така и с “вътрешната” страна на думата, а семасиологията се е ограничавала предимно с проследяване на промяната в значението на думите, т. е. с част от диахронния аспект. От времето, когато въпросът за автономизация на семасиологията се е поставил на дискусия (1962 г. от Йелмслев), се постига напредък в утвърждаване на схващането, че сравнителният анализ на самостоятелни семантични системи или на техни фрагменти както в синхронен, така и в диахронен аспект, изисква типологически подход. За разлика от “класическата” типология, която установява как едни и същи категории или едно и също съдържание се изразяват с различни средства, т. нар. микротипология може да покаже как с едни и същи или твърде близки формални средства в езика се изразява различно съдържание¹⁸.

Въпреки че типологията на лексикалното и на семантичното равнище и досега остава “бяло петно” в лингвистиката¹⁹, не може да се приеме като диахронна константна величина съотношението между основните компоненти на посочената двустранна природа на думата. Възниква специфичен кръг от проблеми за механизмите, които водят до определянето и до историческото придвижване на смисловите граници на думата²⁰.

Измененията в значението на формите в хода на историята на езика са до голяма степен загадка, тъй като почти всяка дума е преминала сложни семантични метаморфози²¹. От първите словотворчески усилия на човека думите отразяват промените в неговия живот: в битата, в нравите и обичаите, във вярванията и в начините на мислене. Закономерностите в самостоятелния исторически характер на семантичните изменения в диахронен аспект би трябвало да се приемат само защото явлението се е осъществило в системата²².

3. Чрез контрастивния анализ на лексиконите се установяват междуезикови прилики и отлики в покриването на плана на съдържанието, поради което значенията на думи, съотносими с едни и същи реалии, почти никога не съвпадат напълно. Отражението на външната действителност не е обвързано с идентични принципи при отделните езици и проблемите на лингвистичната относителност са едни от най-оспорваните в езикознанието. Като специфични се разглеждат случаите, когато формално тъждествени лексеми не се отнасят в цялост към един и същ денотат, т. е. границите в този аспект не са на “същите места”²³. Именно там може да се прояви така наречената “скрита” или семантична интерференция. Тя е факт при особено съчетание на близкородствено двуезичие и особеността ѝ се състои в това, че не се стига до рушене на нормата. В подобни случаи индивидуалната реч (идиолектът) се характеризира с явле-

нието семантична синестезия (смесване на различни видове възприятие), което особено при двуезичие внася значителни “поправки” в регулярните семантични преходи, битуващи в отделния език. Проявите на подобна семантична интерференция при близкородствени езици дават основание да се твърди, че при тях съществуват “скрити” разлики, и да се говори за “провокираща близост”, основаваща се главно на омонимията и полисемията²⁴.

3.1. Традиционно омонимията се дефинира като две или няколко думи с еднаква фонемна структура²⁵. Въпреки че фонемите служат за различаване на думи и морфеми (един от основните постулати на Пражката лингвистична школа), тази тяхна способност не се проявява винаги и дори не е единствен диференциален признак на думите и морфемите. В основата на подобно твърдение обикновено лежи обстоятелството, че историческите фонетични промени също могат да изменят съотношението между формите, без да засягат същината на думата — нейната цялост не се представя единствено от съвкупността фонемни, освен на материалното ѝ качество тя се дължи и на други характерни черти²⁶. В теоретичната лингвистика е познато по-широко схващане за омонимията като проява, пронизваща целия език на всички равнища без фонематичното: при думи, морфеми, морфосъчетания и словосъчетания. Говори се за омоними изобщо и за речникова омонимия²⁷.

Структурните особености на морфематичните сближения и различия на думите са твърде съществени, но се приема, че “най-непосредствено, най-разнообразно и най-дълбоко типове омонимия се проявяват, взаимодействуват си, съотнасят се и се противопоставят в лексико-семантичната сфера²⁸. За същността и причините, които пораждаат омонимите в отделно взетия език, както и за връзката им с полисемните думи, съществуват отдавнашни спорове и дори противоположни становища. Въпросът все още се смята за неизяснен²⁹. Съществено е, че “значението” на лингвистичната форма се определя от цялата съвкупност на употребата ѝ, на разпределението ѝ и на произлизашите от тях типове връзки. Интерес предизвиква въпросът как вариантът на значението “се семантизира” на свой ред и става самостоятелна единица³⁰. Процесите на разпад на полисемията и на образуване на омоними чрез различни способности — заемане, словопроизводство — са живи и динамични, постоянно изменят речниковия състав и определят неговата еволюция³¹.

В повечето случаи омонимите произлизат от полисемни думи и двете прояви са в тясна връзка. Понякога не е ясно защо на едни думи се признава омонимично отношение, а на други — не. Съществува хипотеза, че между омонимията и полисемията съществува преходен пояс, който не притежава нито едностранна полисемична характеристика, нито пък омонимична³². Разграничаването на омонимията от полисемията в синхронен разрез се осъществява чрез сложен комплекс от критерии, тъй като е тясно обвързано с езиковото самосъзнание и с осмислянето на семантични връзки между отделните значения³³.

Етимологичните анализи дават възможност на учения да установи загубените асоциативни връзки и избледнялата мотивация за възникване на съответната дума, но невинаги са сигурни посоките на семантичните преходи³⁴. В науката е познато и отричането на полисемията с мотивацията, че в езиковата практика най-малкото изменение в значението на думата я прави вече друга дума (според Потебня), но също така противоположни аргументи обединяват в една дума всякакви лексикални единици с еднакво произношение и правопис³⁵. Скептиците относно омонимията изтъкват, че който залага на нея, никога не е в състояние да посочи къде трябва да се спре, т. е. къде е границата, особено когато трябва да се съотнесе с различните аспекти на полисемията и първоначалното впечатление, че семантичните връзки са разкъсани през дългата езикова еволюция, е лъжливо. Според тях така се игнорира историята на езика и приемствената връзка между значенията в езиковия колектив. Поради това се предлагат два основни начина за разграничаване: омонимичните форми никога не са се съчетавали в едно понятие, а полисемните произлизат от общо понятие³⁶, т. е., че омонимията възниква не при разрыв на семантичните връзки, а когато те не са съществували. Но като контрааргумент веднага може да се изтъкне, че за говорещата маса водещо е синхроничното и дори при известна етимология асоциациите са подвластни на силата на формалното тждество³⁷. Ако ученият-специалист е в състояние да осмисли и да обвърже дадено езиково състояние с двата хронологични плана на изследване — синхронния и диахронния, стадите на обучение по роден и по чужд език в редки случаи са свързани с лица, които са теоретически наясно със същността на историческите преходи както във формален, така и в семантичен аспект. Следователно отговорът на въпроса съществува ли и доколко междуезикова омонимия при близкородствени езици, трябва да се търси главно през призмата на обучавания и на обучаващия по чуждия език. Логично е да се предположи на базата на вече изтъкнатите теоретични аргументации, че при различните степени на овладяване на езика интуитивно формираното отношение към междуезиковите омоними ще се променя и това ще даде отражение на процесите, свързани с интерференцията. За приложената лингвистика именно тези констатации би трябвало да бъдат водещи в опитите за дефиниране, класифициране и в чисто прагматичен план — за “предпазване” от погрешни семантични преходи.

3.2. Както беше посочено, проблемите на междуезиковата славянска омонимия са дискутирани главно поради трудното разграничаване на омонимия и полисемия в общотеоретичен план. Колебанията подтикват някои автори да разглеждат подобни междуезикови прояви в комплексност³⁸. Според специалисти теорията за семантичната интерференция може да се гради само въз основа на познания за полисемията и за реалността на полисемичната дума като система от взаимно свързани и взаимнопротивопоставящи се значения³⁹. Досегашните проучвания по тази проблематика се отличават със своеобразна фрагмен-

тарност, която е обяснима най-малкото по две причини — многообразните комбинации от близкородствени езици (които са зависими от техния брой) и практическата невъзможност да се изчерпят всички случаи, които биха поднесли ситуации на някой от типовете междуезикова омонимия. Първоначалните научни разработки са свързани с изучаването на руския език в славянските страни⁴⁰ и с проектите за диференциални речници⁴¹. Същността на явлениято и конкретни факти за двойки славянски езици са дискутирани на славистични конгреси и на международни конференции. Ако се възползуваме от понятийния апарат, прилаган за лексикалните явления в един език, на неутрално, надезиково равнище би могло да се приеме определението междуезикови омоними за характеристика на формата, а откъм съдържание (също надезиково) — полисеми. В посветените на тази проблематика изследвания терминологията е разнообразна. Традиционно в рускоезичната литература междуезиковата омонимия и свързаната с нея полисемия са познати като “ложные друзья переводчика” или описателно се назовават “думи с еднакво звучене и различно значение”, също и “хетероними”. За да избегнат нежелателни асоциации с вътрешноезиковите явления, някои автори предпочитат названието “апроксимация” от латински език в значение “приближение”⁴² или пък говорят за изолексемни единици, които могат да бъдат изосемни или хетеросемни⁴³.

4. Както всяка особена езикова проява, така и отклоненията, основаващи се на трансференцията при междуезиковата омонимия, трябва първоначално да се констатират въз основа на определена база данни и едва след това да се приемат оптималната методика за изследване и евентуално практическите предписания за по-прецизно усвояване на близкородствени езици. Остава обаче открит въпросът дали е определена достатъчно надеждно изходната база данни при всеки изследователски акт, т. е. какъв тип глотометричен подход се прилага. Повечето проучвания се осланят на така наречената имплицитна глотометрия, където интуитивно водената изследователска мисъл (изследователският усет) “ранжира езиковите явления по честотна скала, която е твърде крупно разграфена”⁴⁴. Колкото и ненадежден да ни се струва такъв подход от научна гледна точка, обикновено субективизмът е явно или имплицитно проявен⁴⁵. Според някои компаративисти в съпоставителните изследвания е наложително не само имплицитното присъствие на глотометрията, но и осъзнаването на мястото на експлицитната глотометрия като необходима опора за самата съпоставителна лингвистика при достигането до изводи, чиято надеждност е не само висока, но и измерима. По принцип в лингвистиката индукцията е била и засега остава основен мисловен път на изследователската работа. Закономерностите се установяват чрез извеждане на общо правило от наблюденията над ограничено (макар и достатъчно) количество факти, подчиняващи се на това общо правило⁴⁶. Факти за последиците от междуезиковата омонимия в идиолекта се черпят основно от количеството и характера на грешките в процеса на обучение

по чужд, но близкородствен език, от грешките в преводаческата практика и от авторови лични наблюдения. Изключително плодотворни данни предоставя езиковата практика (писмена и устна) в ситуации на активно близкородствено двуезичие, условно назовано така поради многообразието на прояви, в посочените малцинствени групи извън пределите на съответната страна. Някои различия в характеристиките се дължат на т. нар. ареално и социално детерминирани фактори — езиковото микрообщество е в “островно” положение или територията, която заема, е естествен, но маркиран с политическа граница континуитет на “метрополията”.

От гледна точка на приложната лингвистика в съвременните реалности водещи са книжовноезиковите формации. Като дискуссионен в езикознанието се смята въпросът за критериите, които се прилагат при разграничаването език: наречие (диалект), принадлежащ по съвкупните си характеристики към същия този език. Не са рядкост случаите, когато несобствено лингвистични черти определят като отделни езици близки наречия и обратно. Това се отнася особено за славянските езици, които в резултат на политически и други исторически причини (например ранна собствена писмено-книжовна традиция) добиват статут на такива, въпреки че от гледна точка на лингвистичната география представляват плавен континуитет, т. е. наличието на ясни ареално детерминирани граници се оспорва при периферните им говори, а се сочат преходни зони⁴⁷. Възможно е изводите, които и чрез омонимията засягат общото и различното в семантичните структури на конкретните системи, да бъдат различни в зависимост от това към книжовните езици ли се обръщаме, или към диалектите⁴⁸. Предимството на диалектите се оказва съществено при ориентация към сравнително-исторически анализ (което не изключва и типологията) с цел установяване на праславянското състояние и семантичния прототип. Изходните корени-идеи в праезика стават по-късно база на последвалото словообразуване, което в определени случаи може да доведе до омонимични отношения, също както процесите на метафоризация, които “разцепват” първоначалната идея⁴⁹.

Съвременните типологически изследвания се нуждаят в по-голяма степен от данните на книжовните езици, чиято водеща роля в отношенията с диалектите в синхронен аспект е безспорна. Като диасистема книжовните езици са в основата на лексикографската работа (особено при така наречените преводни речници), също и на чуждоезиковото обучение. Поради това е нужно да се отчита мястото на изследвания идиом в езиковата система, към която принадлежи, и дали е йерархически равнопоставен със съответния идиом от близкородствената езикова система като обекти на наблюдение в определения момент или като участници в непосредствен комуникативен акт (пр. книжовноезикова норма с книжовноезикова норма или езикови формации с по-нисък ранг). Според застъпниците на по-широкото присъствие на експлицитната глотометрия през съзнателния човешки живот може да бъде усвоен пределен текстов ма-

сив⁵⁰. От това пък следва, че за определен хронологичен отрязък индивидът попада в част от теоретически възможните комуникативни ситуации и следователно се е възползувал от част от речевия потенциал⁵¹. Логично е да се заключи, че ако определен език започне да се изучава в по-късна възраст, т. е. не е налице класическият тип билингвизъм, свързан с ранното детство, усвоените текстови масиви първо ще се различават откъм йерархическата си дистрибуция както в едната система, така и за всички познати като цяло, и второ, всеки следващ след родния ще бъде в една или друга степен с по-ограничени параметри. В този пункт са особено уязвими съставителите на преводни речници, които подбират родноезикови съответствия на чуждите думи, водейки се от личния си опит и от практическите знания на съответния език. В резултат на посочените разностранни причини е известно, че се допускат “грешки” при превключванията от един на друг езиков код.

(Следва)

БЕЛЕЖКИ

¹ R. Bugarski. *Lingvistika u primeni*. Beograd, 1986, s. 22; А. Пачев. Малка енциклопедия по социалингвистика. Плевен, 1993, с. 210—212.

² В. А. Звегинцев. Прагматика, семантика и естественный язык. — Съпоставително езикознание, 1985, № 5, с. 39—40.

³ R. Bugarski. *Op. cit.*, s. 40; П. Илиева-Балтова. Седми световен конгрес по приложна лингвистика. — Съпоставително езикознание, 1985, № 5, с. 123—126.

⁴ R. Bugarski. *Op. cit.*, s. 25.

⁵ Вж. у: А. Пачев. Цит. съч., с. 17—20; за индивидуален билингвизъм: с. 84—89, за социален билингвизъм: с. 124—127.

⁶ П. Петков. Опит за класификация на частните дисциплини в сравнителното езикознание. — Съпоставително езикознание, 1985, № 5, с. 12.

⁷ R. Filipović. *Teorija jezika u kontaktu*. Zagreb, 1986, s. 23. С. В. Семчинский. Семантична интерференция мов. Київ, 1974, с. 248.

⁸ *Общее языкознание* (ред. А. Е. Супрун). Минск, 1983, с. 179.

⁹ Ст. Петрова, Л. Манолова. Интернационалната лексика в чуждоезиковото обучение (формално сходни думи в българския, английския, френския и испанския език). — Съпоставително езикознание, 1985, № 5, с. 33; В. А. Карпов. Явление межъязыковой омонимии в условиях русско-болгарского билингвизма. — Съпоставително езикознание, 1983, № 5, с. 18.

¹⁰ Вж. мнение у: Х. Бирибаум. *Праславянский язык* (достижения и проблемы его реконструкции). Пер. с англ. Москва, 1987, с. 7.

¹¹ Э. Хауген. *Языковой контакт*. — В: *Новое в лингвистике*. Москва, 1972, с. 62.

¹² Н. Костова, М. Янакиев. Глотометрията експлицира основите на съпоставителната лингвистика. — Съпоставително езикознание, 1978, № 3, с. 12.

- ¹³ А. Пачев. Цит. Сьч., с. 124—127.
- ¹⁴ В. З. Панфилов. Взаимодействие языков при двуязычии с точки зрения взаимоотношения языка и мышления. — Известия АН СССР. Серия литературы и языка. 1970, вып. 3, с. 203.
- ¹⁵ У. Вайнрайх. Языковые контакты. Киев, 1979, с. 32.
- ¹⁶ Б. А. Плотников. О форме и содержании в языке. Минск, 1989, с. 227.
- ¹⁷ Общее языкознание (ред. А. Е. Супрун). Минск, 1983, с. 179.
- ¹⁸ Вж. по въпроса у: Н. И. Толстой. Некоторые проблемы сравнительной славянской семасиологии. — В: Славянское языкознание. Москва, 1968, с. 339 и следв.
- ¹⁹ М. М. Маковский. Удивительный мир слов и значений. Москва, 1989, с. 3.
- ²⁰ В. В. Виноградов. Проблемы морфологической структуры слова и явления омонимии в славянских языках. — Славянское языкознание. VI международный съезд славистов. Москва, 1968, с. 111.
- ²¹ М. М. Маковский. Цит. сьч., с. 5.
- ²² Ф. де Сосюр. Курс по обща лингвистика. С., 1992, с. 123—124.
- ²³ R. Bugarski. Op. cit., s. 70.
- ²⁴ М. Леонидова. Междузезикова омонимия на фразеологично равнище в руски и български език. — Славянска филология, т. 17, С., 1983, с. 180; J. Veselý, Problematyka vyučovani ruštině jako blisce příbuznému jazyku. Praha, 1985, s. 38; Е. И. Державина. О лексических и семантических старославянизмах в памятниках древнерусского языка. — В: Древнерусский язык в его отношении к старославянскому. Москва, 1987, с. 106; Т. Танчева. О семантическом тождестве русских и болгарских слов, заимствованных из французского языка. — Болгарская русистика, 1991, № 4, с. 61 и др.
- ²⁵ Б. Трка и др. К дискуссии по вопросам структурализма. — Вопросы языкознания, 1957, № 3, с. 46.
- ²⁶ Ф. де Сосюр. Цит. сьч., с. 125; Трка и др. Цит. сьч., с. 46; Т. Бояджиев. Българска лексикология. С., 1986, с. 22—23.
- ²⁷ Ю. С. Маслов. Омонимия в словарях и омонимия в языке. — В: Вопросы теории и истории языка. Ленинград, 1963, с. 198.
- ²⁸ В. В. Виноградов. Цит. сьч., с. 54.
- ²⁹ В. И. Абаев. О подаче омонимов в словаре. — Вопросы языкознания, 1957, № 3, М. М. Маковский. Цит. сьч., с. 7.
- ³⁰ Э. Бенвенист. Общая лингвистика. Москва, 1974, с. 348.
- ³¹ В. В. Виноградов. Цит. сьч., с. 111.
- ³² Dynamika slovnej zásoby súčasnej slovenčiny (Klára Buzassýová, Ján Horecký, Ján Bosák a kolektív.) Bratislava, 1989, s. 341.
- ³³ Ст. Георгиев, Р. Русинов. Учебник по лексикология на българския език. С., 1979, с. 101—103.
- ³⁴ М. М. Маковский. Цит. сьч., с. 10.
- ³⁵ Общее языкознание. Цит. сьч., с. 182.
- ³⁶ В. И. Абаев. Цит. сьч., с. 32—33.

³⁷ Э. Бенвенист. Общая лингвистика. Москва, 1974, с. 332.

³⁸ Ю. П. Гольцекер. Некоторые особенности перевода с родственных языков. — Славянская филология. вып. III, Ленинград, 1975, с. 126—128.

³⁹ С. В. Семчинский. Цит. съч., с. 250.

⁴⁰ Вж. у: С. Чукалов. Руско-българска омонимика. — В: Езиковедско-етнографски изследвания в памет на акад. Ст. Романски. С., 1960; J. Veselý. Problematyka vyučování ruštině jako blisce příbuznému jazyku. Praha, 1985; И. Червенкова. Русско-болгарские лексические аналогии (некоторые наблюдения на базе словарных данных). — Съпоставително езиковзнание, 1992, № 3; Л. Кирова. Пути неправильной семантизации неблизкой лексики на продвинутом этапе обучения русскому языку. — Болгарская русистика, 1991, № 5—6, и др.

⁴¹ К. Панчев. Диференциален руско-български речник. С., 1963; В. Finka. Rusko-hrvatski diferencijalni rječnik Stjepana Ivšića. — Leksikografija i leksikologija. Novi Sad, 1984; М. Karpaczewa. Aproksymaty — wyrazy różnych języków o podobnej formie a odmiennym znaczeniu (na przykładzie języka polskiego i bułgarskiego). — Rocznik slawistyczny, XLX, cs. I, 1985.

⁴² М. Karpaczewa. Op. cit.

⁴³ V. Straková. Typy mezijazykových asymetrií. — Métydy výskumu a opisu lexiky slovanských jazykov. Bratislava, 1990.

⁴⁴ Цит. по: Н. Котова, М. Янакиев. Цит. съч., с. 14.

⁴⁵ Э. Бенвенист. Цит. съч., с. 333.

⁴⁶ Общее языкознание. Цит. съч., с. 18.

⁴⁷ Ф. де Сосюр. Цит. съч., с. 235 и 243; Б. Цонев. История на българския език. С., 1984, Т. II, с. 226; Фр. Славски. Взаимоотношенията между южнославянските езици. — Български език, 1956, № 2, с. 103; П. Ивић. Значај лингвистичке географије за упоредно и историско проучавање јужнословенских језика и њихових односа према осталим словенским језицима. — Јужнословенски филолог, XXII (1957—1958), № 1—4, с. 179—181; J. Bělíč. Hranice mezi příbuznými jazyky a pomězní nařeční izoglosy. — Československé přednášky pro V. Mezinrodní sjezd slavistů v Sofii. Praha, 1963, s. 136; М. Сл. Младенов. По някои актуални въпроси на южнославянската диалектология (предварителни бележки). — Съпоставително езиковзнание, 1989, № 1, с. 39.

⁴⁸ Н. И. Толстой. Цит. съч., с. 341.

⁴⁹ В. А. Карпов. Цит. съч., с. 18.

⁵⁰ Н. Котова, М. Янакиев. Цит. съч., с. 12—13.

⁵¹ В. А. Звегинцев. Цит. съч., с. 42—44.